

Матвієнко Л. В.

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
matvienko_luydmila@meta.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОБГРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПОЛІЕТНІЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

В статті висвітлено теоретичні підходи щодо обґрунтування процесу формування поліетнічності населення Півдня України. Особливу увагу акцентовано основним чинникам та умовам, які сприяють подальшому формуванню поліетнічності населення зазначеного регіону

Ключові слова: *поліетнічність, населення, етнокультура, поліетнічний соціум, глобалізація, мультикультуралізм.*

Актуальність проблеми обґрунтування процесу формування поліетнічності населення Півдня України зумовлюється потребою відродження національної самосвідомості нинішнього покоління народу України і формування свідомості у майбутніх поколінь та необхідністю з'ясування ролі фактору поліетнічності у процесі націотворення, що неможливо зробити без чітко визначених теоретичних засад щодо трактування зазначеного суспільного феномену.

Постановка проблеми: Незважаючи на численність досліджень із порушеної проблематики, на сьогодні не створено єдиного підходу щодо визначення сутності процесу формування поліетнічності. Як засвідчив аналіз наявних наукових досліджень, не існує вичерпного обґрунтування умов виникнення явища поліетнічності та здійснення впливу основних чинників на цей складний суспільний процес.

Метою статті є виявлення детермінант формування і прояву поліетнічності населення Півдня України для обґрунтування теоретичних підходів щодо визначення закономірностей розвитку зазначеного процесу.

Останні дослідження та публікації: сучасні науковці а активно досліджують термінологічну базу поліетнічності, зокрема: визначення поняття «етнос» (Ю. Бромлей, В. Євтух, В. Козлов, В. Кукушин та ін.); феноменологію концепту «мультикультуралізм» (В. Бебик, Є. Бистрицький, В. Біблер, Г. Гегель, В. Козловський, М. Херсковіц та ін.); проблему толерантності, етнічної толерантності (О. Асмолов, Л. Байбородова, Л. Ковальчук, Н. Лебєдєва, Б. Рієрдон, М. Рожков, В. Ягоднікова та ін.).

Виклад основного матеріалу. Україна складається з багатьох історико-географічних та етнографічних регіонів, що створились у різні часи і покликані виконувати неоднакові функції у житті етносу. Це є підставою для ствердження, що Україна є дійсно поліетнічною державою.

Поліетнічність – сукупність історично сформованої спільності людей, «проживають на певній території, що володіють різномірною мовою, культурою, національною самосвідомістю, іноді належать до різних релігійних груп, але не ідентифікують себе з громадянами одного і того ж політичної й економічної єдності» [1]. Її, на думку дослідників, слід відрізняти від багатонаціональності – «сукупності громадян, що володіють різномірною культурою, різною мовою, іноді належать до різноконфесійних груп, але проживають на певній території, що характеризується єдністю зовнішньої і внутрішньої політики, а також тісними економічними зв'язками». Поліетнічність – необхідна умова розвитку цивілізації, є об'єктивним фактором співжиття відмінних етнонаціональних спільнот у межах однієї держави.

Перед сучасною Україною постають ті ж самі проблеми, що і перед іншими країнами з багатонаціональним населенням. Значна частина населення України – національні меншини: населення України складається з представників більш ніж 130 національностей. Характерна особливість абсолютної більшості меншин полягає у тому, що вони відрізняються від корінної нації мовою, традиційним способом життя, релігією.

Найбільш високим ступенем поліетнічного складу населення в Україні визначається південний регіон. Тут імовірність міжетнічних контактів (індекс Еккеля) є найвищою. Як відомо, індекс Еккеля встановлює етнічний склад

населення в межах територіальної етнічної спільності, який визначається співвідношенням частки корінного етносу та представників національних і етнічних меншин [2].

Склад населення Півдня України з самого початку формувалось як багатонаціональне, що значно збільшувало можливості спілкування людей різних національностей та верств населення. Згодом це стало однією з традиційних особливостей регіону, наклавши певний відбиток і на психологічний склад характеру населення.

Саме різноплановість етнічного складу Південного регіону уможливорює спостереження та визначення рівня етнокультурної адаптації національних меншин в автохтонному середовищі.

Заселення цього регіону упродовж останніх трьох століть представниками різних національних культур дає можливість спостерігати рівень збереження алохтонною культурою національних меншин типових основних ознак рідної етнокультури та маркувати елементи автохтонної культури, що піддаються взаємодії та впливу іноетнічних культур.

Специфікою Півдня України є існування автохтонної української культури, яке відбувається одночасно з етнокультурою інших народів – автохтона (у цьому випадку спрацьовує диференціація за ознакою «титульний етнос – власне етнос»). Важливим також є той факт, що більшість представників етнокультур регіону заселяли край майже одночасно (новітній період історії краю). Представники різних народів, освоюючи ці землі та потрапляючи в нові умови життя (соціальні, економічні, правові), на основі попереднього досвіду створювали нові ареальні типи етнічних культур, в конкретних формах яких простежуються різноманітні рівні етнічної виразності і збереження загальноетнічних і субетнічних характерних елементів і структур у консолізації зі своєрідними місцевими варіантами.

Амбівалентність поліетнічності полягає у розмежуванні і конфліктогенності з одного боку, а з іншого, містить консолідуючий та стабілізуючий фактор суспільного життя.

Важливе значення має унікальний досвід конструктивно-позитивного співіснування етносу з автохтонним природним середовищем, що знову ж таки вказує на необхідність збереження етносів задля подальшого розвитку людства, саме тому дослідниками-науковцями акцентується увага на поліетнічності, полікультурності соціуму, в якому національне, етнічне расове та культурне різноманіття стає характерною його ознакою.

Успішне формування поліетнічності у будь-якому сучасному суспільстві забезпечує низка факторів, серед яких важливими є глобалізаційні процеси та виникнення мультикультуралізму.

Для обґрунтування сутності поняття «глобалізаційні процеси» необхідно визначитися з категорією «поліетнічний соціум». Поліетнічний соціум потрактовується як нове соціальне явище, що є характерним для багатонаціональних держав. Сучасні багатонаціональні держави розвиваються в умовах:

- культурної глобалізації;
- високого рівня міграційних процесів;
- розвитку культурно-інформаційного простору;
- нового етапу поширення Інтернету в умовах глобалізації.

Сучасний світ є глобальним у сенсі об'єктивної взаємозалежності народів, нарощування єдиних, наскрізних, транснаціональних вимірів і просторів, переплетіння їхніх історій, зростання впливу зовнішніх (екзогенних) факторів на національний і культурний розвиток, поступове формування мультикультурного простору.

Як зазначає відомий англійський соціолог Ентоні Гідденс, виникнення та розвиток глобалізаційних процесів взаємопов'язані з розвитком сучасного суспільства й моделей держав-націй, що рефлексивно реагують на історичні події [3].

Поліетнічний соціум, як складний багатодиференційований соціальний процес, суттєво сприяє взаємовпливу між релігіями та етносами, культурами і цивілізаціями, традиційними і сучасними цінностями, різноманітними культурними і релігійними орієнтаціями, стилями життя та культурними

ідеалами і традиціями. Оскільки культура має безумовне вираження, вона є колективною конструкцією, вищою за індивідуальні вподобання, здатна впливати на діяльність людини у полікультурному середовищі. Адже, ще Толкот Парсонс, аналізуючи процес глобалізації, дійшов висновку: якщо суспільства рухаються загальним еволюційним шляхом, то вони стають усе більш схожими між собою [4].

Важливим детермінантом поліетнічного соціуму є мультикультуралізм. В основі формування єдиного полікультурного суспільства, в якому проживають мільйони людей інших національностей, формуються культурні архетипи: культурна поляризація, культурна асиміляція, культурна ізоляція, культурна гібридизація, – у контексті яких людина закономірно повинна адаптуватися до умов глобалізованого світу. Основою розвитку поліетнічного соціуму є формування мегакультури, яка розвивається в межах великих культурних ареалів на основі нових ціннісних орієнтирів [5].

Висновок. Аналіз найсуттєвіших чинників явища поліетнічності дає підстави зробити кілька попередніх висновків, які стосуються обґрунтування теоретичних підходів щодо закономірностей у процесі формування поліетнічності населення Півдня України:

1) на сьогодні поліетнічність – це даність, яка склалася внаслідок історичного розвитку багатьох країн світу, передусім пов'язаного з переміщенням вихідців із різних народів до певного (обраного) місця проживання поза межами своєї країни;

2) закономірне прагнення до налагодження гармонізації життєдіяльності представників інонацій сприяє активній конструктивній взаємодії;

3) взаємодія вимагає взаємної адаптації («пристосування») до норм поведінки і цінностей титульного та інших етносів, що призводить до виникнення мультикультуралізму на певній території.

Отже, міжетнічна взаємодія є конструктом поліетнічності, а тому на сьогодні поліетнічність дедалі більше перетворюється на соціокультурний фактор, покликаний відігравати важливу роль в етнічно диверсифікованому

суспільстві, що забезпечує його соціальну згуртованість та етнополітичну цілісність.

Література

1. Євтух В. Б., Трощинський В. П., Галушко К. Ю. та ін. *Етносоціологія: терміни та поняття: навч. посіб.* Київ: УАННП «Фенікс», 2003. 280 с.
2. Тітова С. В., Давиденко А. С. Особливості етнічного картографування території України. *Часопис картографії*. 2009. Вип. 14. С. 105–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2009_14_21 (дата звернення 28.08.2018).
3. Гіденс Е. Соціологія. Київ : Основи, 1999. 456 с.
4. Парсонс Т. Система современных обществ. Перевод с английского Л. А. Седова и А. Д. Ковалёва. Москва : Аспект Пресс, 1998. 270 с.
5. Ануфрієв О. М. Етнорегіональне буття етносів як умова співіснування народів в поліетнічному середовищі. *Наукові записки: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія*. 1999. Вип. 2. 75 с.

References

1. Yevtukh, V. B., Troshchynskiy, V. P., Halushko, K. Yu. Et al. 2003. Etnosotsiologhiia: terminy ta poniattia: navch. posib. [Ethnic Sociology: Terms and Concepts: Teach. manual]. Kyiv: UANNP «Feniks» Publ.
2. Titova, S. V., Davydenko, A. S. 2009. Osoblyvosti etnichnoho kartohrafuvannia terytorii Ukrainy [Features of ethnic mapping of the territory of Ukraine]. *Chasopys kartohrafii – Cartography magazine*, issue 14: 105-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ktvsh_2009_14_21.
3. Gidens, E. 1999. Sotsiologhiia [Sociology]. Kyiv: Osnovy Publ.
4. Parsons, T. 1998. Sistema sovremennykh obshchestv [The system of modern societies]. Translated from English by L. A. Sedova & A. D. Kovaleva. Moscow: Aspekt Press Publ.
5. Anufriiev, O. M. 1999. Etnorehionalne buttia etnosiv yak umova spivisnuvannia narodiv v polietnichnomu seredovyshchi [Ethno-regional existence of ethnic groups as a condition for the coexistence of peoples in a polyethnic

environment]. *Naukovi zapysky: Relihiieznavstvo. Kulturolohiia. Filosofiia* –Scientific notes: Religious studies. Culturology. Philosophy, issue 2.

Matvienko L. V., Ph. D. of History, Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences, Educational and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), matvienko_luydmila@meta.ua

Theoretical approaches to contribute the formation of multiethnicity population of the South of Ukraine.

The article shows theoretical approaches to contribute the formation of multiethnicity population of the South of Ukraine. The special attention is based by the main factors and conditions which contribute to the further formation of multiethnicity population of this region.

Key words: multiethnicity, population, ethnoculture, polyethnic society, globalization, multiculturalism.